

4511.461
4-18

**ВОЛИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

ДАНИЛКО МИКОЛА ТИХОНОВИЧ

УДК 371.125.3.037 (021)

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання
різних груп населення

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Луцьк – 2000

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному інституті ім. Г.С. Сковороди, Міністерство освіти України

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Цьось Анатолій Васильович,
Волинський державний університет
імені Лесі Українки, завідувач кафедри здоров'я
і фізичної культури

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук,
професор **Швиц Богдан Михайлович**,
Чернівецький державний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, заступник
кафедри теоретичних основ і методики
фізичного виховання

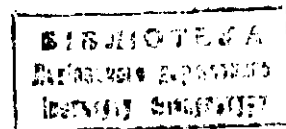
кандидат педагогічних наук, доцент
Смець Олександр Йосифович,
Чернівецький державний педагогічний
університет імені Г.Г. Шевченка,
доцент кафедри педагогіки, психології
і методики фізичного виховання

Провідна установа: Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова, кафедра фізичного виховання і
спорту, Міністерство освіти України, м. Київ

Захист відбудеться "17" травня 2000 року оо 11 годин на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32 051.02 у Волинському державному університеті імені Лесі Українки (43021, вул.Вишнівецька, 30).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Волинського державного університету імені Лесі Українки (43021, вул.Вишнівецька, 30)

Автореферат розіслано "30" березня 2000 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Цьось А.В.

1/301

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Науково-технічний прогрес спричиняє великі зміни в багатьох галузях людських знань. Це призводить до подальшої інтенсифікації й ускладнення процесу навчання в школі. Обсяг засвоєння інформації, який щороку збільшується, вимагає від учнівської молоді великих психічних напружень і фізичних зусиль. Рівень працездатності, стан здоров'я і навіть професійне майбуття учнів значною мірою залежать від ефективності їх фізичного виховання. Саме тому потрібно вишукувати можливості вдосконалення процесу фізичного виховання в школах за рахунок оптимізації діяльності учнів, яка залежить від результативності роботи вчителів.

Наукові дослідження Н.В.Кузьміної (1993), О.В.Петуніна (1996), Ю.М.Шкретія (1996) переконують, що головною метою навчання студентів у вищому закладі освіти є формування їх готовності до професійної діяльності.

При цьому, на думку переважної більшості науковців (Г.Г.Кит, 1991; А.Ф.Линенко, 1996; О.П.Федик, 1999 та ін.), професійна готовність майбутнього фахівця характеризується інтегративним станом особистості, яка поєднує оптимальну систему знань, умінь, навичок, потреб, мотивів і здібностей, тобто все те, що складає професійні якості фахівця та його ставлення до діяльності.

Предметом сучасних психолого-педагогічних досліджень були історичні та загальнопедагогічні аспекти становлення й розвитку організаційно-методичних основ професійної готовності (О.А.Лавриненко, 1998; С.О.Нікітчина, 1998; Л.Є.Січасва, 1998). Останнім часом опубліковано низку наукових праць, у яких розглядаються проблеми формування готовності майбутніх учителів до окремих сторін професійної діяльності: позаурочної роботи (Л.В.Заремба, 1990); професійної творчості (А.С.Нісімчук, 1996); індивідуалізації навчання (Л.В.Рибалка, 1999); виховної роботи (Г.Г.Кит, 1998); спортивно-педагогічної роботи (О.П.Федик, 1999). Досліджувалися також проблеми формування особистості студента (Н.В.Кузьміна, 1961; І.Н.Решетень, 1981); педагогічної майстерності (М.В.Кричфалуший, 1994); педагогічних здібностей (В.Т.Ялович, 1996); педагогічних умінь та навичок (А.В.Цьось, 1994); професійно-педагогічної спрямованості особистості (М.В.Прохорова, 1994; Н.Ю.Зубанова, 1998).

Проте в науковій і методичній літературі практично відсутні дослідження проблеми формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури як цілісного й інтегративного стану, принципів, етапів, шляхів та засобів її формування у вищому закладі освіти.

Отже, важливе соціальне і практичне значення проблеми формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури та недостатня її наукова розробка обумовили вибір теми даного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково дослідної роботи Волинського державного університету імені Лесі Українки за темою 18-97 “Антропологічно-концептуальні засади оновлення змісту середньої і вищої гуманітарної освіти” (номер держреєстрації 0198U007216).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити технологію формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури.

Задачі дослідження:

1. Визначити зміст і структуру основних видів діяльності вчителя фізичної культури.
2. Виявити рівень готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності.
3. Обґрунтувати технологію формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури та експериментально перевірити її ефективність.
4. Апробувати технологію формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури у вищих закладах освіти України.

Наукова новизна одержаних результатів:

- виявлено методологічні, методичні і змістові передумови формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури;
- визначено зміст, структуру і взаємозв'язки основних видів діяльності вчителя фізичної культури;
- виявлено залежність оцінок значимості компонентів професійної готовності від рівня кваліфікації фахівця;
- удосконалено професіограму діяльності вчителя фізичної культури;
- розроблено технологію формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, в основу якої покладено взаємозв'язки компонентів навчального процесу та реалізацію визначених принципів, етапів, форм, засобів і методів навчання;
- вивчено реальні рівні професійної готовності студентів та учителів фізичної культури.

Практичне значення одержаних результатів:

- розроблено методику формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, що передбачає застосування комплексу різноманітних методів навчання з поступовим переходом від репродуктивних до проблемно-пошукових; виконання тестових завдань; проведення ділових та рольових ігор; розв'язання професійних задач і ситуацій; виконання самостійних творчих завдань;
- зміст навчальних занять з дисциплін психолого-педагогічного циклу, адаптований для формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури.

Результати дослідження можуть бути використані при підготовці нових навчальних посібників та викладанні дисциплін психолого-педагогічного циклу для фахівців з фізичного виховання.

Запропонована методика формування професійної готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання впроваджена в практику роботи Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту ім. Г.С.Сковороди, Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова та Волинського державного університету ім. Лесі Українки.

Особистий внесок здобувача полягає в науковому обґрунтуванні змісту професійної готовності вчителів фізичної культури і технології її формування. У роботах, що виконані в співавторстві, автору належить методика формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження доповідалися на Міжнародній науковій конференції “Фізичне виховання, спорт та культура здоров’я у сучасному суспільстві” (Луцьк, 1999); Всеукраїнській науково-методичній конференції “Здоров’я дітей та молоді: програмні підходи та пріоритетні напрями фізичного виховання” (Переяслав-Хмельницький, 1999); науково-методичних конференціях вищих закладів освіти “Педагогічна спадщина Я.А.Коменського і перспективи розвитку народної освіти” (Переяслав-Хмельницький, 1992), “Екологія: проблеми освіти і виховання” (Переяслав-Хмельницький, 1990); щорічних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту ім. Г.С.Сковороди.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковані у п'яти статтях наукових фахових видань та збірках матеріалів конференцій.

Структура і обсяг дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота викладена на 190 сторінках друкованого тексту, містить 21 таблицю, 15 рисунків. У праці використано 212 літературних джерел, 14 із яких іноземні.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність, визначаються об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, розкриваються його наукова новизна і практичне значення, особистий внесок здобувача.

У першому розділі **“Науково-теоретичне обґрунтування процесу професійної підготовки вчителів фізичної культури”** здійснено теоретичний аналіз досліджуваної проблеми та розкрито особливості педагогічної діяльності вчителя фізичної культури, з урахуванням цього теоретично проаналізовано суть понять “діяльність”, “місце”, “структура педагогічної діяльності”, “професійна готовність учителя фізичної культури”; розглянуто основні тенденції розвитку вищої освіти в галузі фізичного виховання і спорту.

Вивчення особливостей педагогічної діяльності вчителя фізичної культури присвячена значна кількість наукових праць (С.Ю.Балашенко, 1999; О.В.Петунін, 1996; Б.М.Шняп, 1996; В.Е.Яловик, 1996; Н.Ю.Зуванова, 1998). Проводяться теоретичні й практичні розробки професіограм окремих педагогічних спеціальностей (Н.В.Жмарьов, 1989; С.С.Волкова, 1996; В.І.Завацький, Т.Г.Овчаренко, Л.О.Чеханюк, 1996; В.Левинський, 1998; Ю.М.Шкретій, 1996). Водночас у більшості з них специфіка діяльності майбутнього фахівця підміняється описом необхідних для її виконання вмінь і навичок, які групуються за окремими напрямками (Н.В.Кузьміна, 1961; О.Й.Ємець, 1985; К.П.Козлова, З.С.Скібешко, Н.В.Лезнік, 1994; О.В.Петунін, 1996). Автор відзначає, що в цих та інших наукових працях немає єдиних поглядів на проблему педагогічних умінь. Такий підхід не дозволяє охопити всю змістову сторону трудової діяльності вчителя фізичної культури.

На думку багатьох учених (Ю.К.Бабанський, 1977; А.Г.Молібоч, 1971; Н.Ф.Тализіна, 1981; О.Д.Дубогай, Л.М.Мовчан, 1989; Н.В.Кузьміна, А.А.Рсан, 1993; Е.С.Вільчковський, 1998), цілісна педагогічна система може

розглядатися як діалектичний взаємозв'язок двох відносно самостійних підсистем: діяльність педагога і діяльність учнів, кожен з яких, у свою чергу, можна уявити системою за відношенням до її внутрішньої будови. У найбільш загальному вигляді її функціонування в навчальному процесі школи можна подати таким чином: діяльність учителя ↔ навчальна інформація ↔ діяльність учнів.

Водночас педагогічний процес у галузі фізичного виховання має свої відмінності. Так, під час навчальних занять школярі не тільки активно засвоюють певну суму знань і набувають відповідних умінь та навичок, але й удосконалюють свої фізичні якості: силу, витривалість, спритність, швидкість, гнучкість; поліпшують стан здоров'я й фізичну працездатність. Учителю управляє не тільки учнями, але й розвитком їх фізичних якостей. Це, відповідно, впливає на змістову сторону професійної діяльності вчителя фізичної культури, який повинен досконало володіти методикою викладання й технікою управління діяльністю учнів.

При аналізі будь-якої діяльності традиційно виділяють дві її сторони: мотиваційну та операціональну (О.М.Леонтьєв, 1975; Т.Едвардс, 1992; С.Р.Роджерс, 1983), між якими існують складні взаємозалежності. Особливо гостро проблема взаємозв'язку сторін виникає при аналізі такої практико-орієнтованої діяльності, як педагогічна (І.Д.Бех, 1998). У вітчизняній психолого-педагогічній літературі традиційно підкреслюється пріоритет мотиваційної сфери (В.І.Степанішин, 1992; М.К.Тутушкіна, 1997; Б.М.Шиян, 1997; Г.В.Ложкін, 1998; Н.Б.Стамбулова, 1999). Узгодження психологічних вимог професії до людини з її індивідуальними характеристиками можливе або шляхом самої зміни умов її діяльності, або шляхом розвитку тих психічних якостей, які необхідні для її подальшої успішної роботи. Саме на вирішення цього завдання, тобто на розвиток професійно значимих якостей як необхідної умови ефективного оволодіння професією, і слід звернути особливу увагу при організації професійного навчання вчителя фізичної культури.

Загалом у сучасних умовах простежується тенденція комплексних наукових досліджень проблем підготовки вчителя фізичної культури. Особливо актуальними є дослідження готовності вчителів фізичної культури до професійної діяльності як до комплексного, інтегративного стану, що тісно поєднує теоретичну й практичну підготовку фахівців. Професійна готовність учителя фізичної культури характеризується досить складним змістом та

структурою і включає психологічну, науково-теоретичну, практичну, психофізичну й фізичну готовність (В.О.Сластьонін, М.Я.Виснетський, 1985).

У другому розділі **“Методи і організація дослідження”** обґрунтовується система взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних об'єкту, предмету, меті і задачам пошуку, подається організація дисертаційної роботи.

Для розв'язання задач застосовувалися такі методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення літературних джерел, педагогічні спостереження, стандартизоване опитування, нестандартизоване опитування, анкетування, метод експертних оцінок, метод самооцінок, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Для спостереження за діяльністю вчителів їх розподілили на порівняно однорідні групи. Враховуючи те, що кваліфікація вчителів значною мірою визначається стажем їх роботи, ми з кожної школи отримували інформацію про загальну кількість штатних учителів фізичної культури, кількість учителів зі стажем більше 10 років, 7-10 років, 5-6 років, 3-4 роки і молодих фахівців (1-2 роки) (табл.1).

Таблиця 1

Основні групи вчителів фізичної культури, які взяли участь у дослідженні

Групи вчителів	Вік, у роках ($\bar{x} \pm s$)	Стаж роботи в школі, у роках ($\bar{x} \pm s$)
Молоді фахівці (1-2 роки), n = 42	23,5 $\pm$ 1,2	1,7 $\pm$ 0,2
Учителі зі стажем 3-4 роки, n = 95	26,2 $\pm$ 1,8	2,8 $\pm$ 1,8
Учителі зі стажем 5-6 років, n = 87	28,2 $\pm$ 2,9	3,5 $\pm$ 2,9
Учителі зі стажем 7-10 років, n = 48	31,5 $\pm$ 3,1	6,7 $\pm$ 3,1
Учителі зі стажем більше 10 років, n = 36	45,4 $\pm$ 5,5	18,3 $\pm$ 5,5

Першу групу вчителів, що взяли участь у дослідженні, склали молоді фахівці (стаж 1-2 роки), учителі зі стажем роботи 3-4 роки склали другу групу, 5-6 років - третю, 7-10 років - четверту і більше 10 років - п'яту групу.

Дослідження проводилось у чотири етапи, кожен із яких вирішував певні завдання.

На першому етапі (1993-1994 рр.) аналізувалася психолого-педагогічна література з проблеми дослідження; узагальнювався передовий педагогічний

досвід роботи вчителів фізичної культури: виявлялися проблеми і труднощі студентів у процесі засвоєння навчальних дисциплін та під час проходження педагогічної практики.

На другому етапі дослідження (1994-1995 рр.) особлива увага приділялася виявленню основних видів педагогічної діяльності вчителя фізичної культури в школі і визначенню їх конкретного змісту. Була сформована репрезентативна вибірка вчителів фізичної культури шкіл міста Києва й Київської області та здійснено збір необхідної інформації. На цьому етапі була сформована модель педагогічної діяльності вчителя фізичної культури та комплексно оцінено якості професійної готовності 42 молодих фахівців, що працюють у школах, і 127 студентів III курсу факультету підготовки вчителів фізичної культури Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту імені Г.С.Сковороди.

Третій етап дослідження (1996 р.) був присвячений розробці методики формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності. Були визначені принципи, основні етапи, засоби й методи формування професійної готовності студентів.

На четвертому етапі (1997-1999 рр.) впроваджувалася розроблена методика формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури, експериментально перевірялась її ефективність та підводилися підсумки дослідження.

Дослідно-експериментальна робота проводилася зі студентами III курсу факультету підготовки вчителів фізичної культури Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту ім. Г.С.Сковороди (констатуючий та формуючий) й Інституту фізичної культури і здоров'я Волинського державного університету імені Лесі Українки (констатуючий експеримент) та вчителями фізичної культури міста Києва й Київської області протягом 1993-1999 років.

У формуючому експерименті взяли участь студенти III курсу з яких 31 і 33 групи були експериментальними, а 32 і 34 - контрольними. В експериментальній групі в процесі вивчення навчальних дисциплін використовувалася розроблена нами методика формування професійної готовності. Заняття зі студентами контрольної групи проводилися за традиційною методикою навчання. Умови проведення занять для груп, що досліджувалися, були однакові, заняття проводили одні й ті ж викладачі. Ефективність запропонованої методики формування професійної готовності

визначалася шляхом порівняння сформованості основних компонентів професійної готовності студентів контрольних та експериментальних груп.

У третьому розділі **“Готовність майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності”** узагальнені відомі моделі професійної діяльності вчителя фізичної культури й розроблено власний підхід до її конструювання; визначено рівень готовності майбутніх учителів фізичної культури до основних видів професійної діяльності.

На сучасному етапі реформування системи освіти очевидною є потреба розробки моделі діяльності вчителя фізичної культури, без якої важко визначити зміст навчального процесу й прогнозувати його результати у вищих закладах освіти. Мова йде, перш за все, про проектування системи вимог, що ставить педагогічна професія до особистості майбутнього вчителя.

Педагогічні спостереження за діяльністю вчителя фізичної культури показали, що, незалежно від їх минулої спеціалізації, контингенту учнів, умов праці тощо, процес викладання фізичної культури має спільні риси. Встановлено, що технологія розв'язання вчителем кожної педагогічної задачі складається з трьох, тісно пов'язаних між собою, етапів: підготовчого, виконавчого й контрольного.

Підготовчий етап діяльності спрямований на підготовку й забезпечення умов для прийняття та реалізації оптимального професійно-педагогічного рішення. Тобто вчитель на цьому етапі виконує всю попередню роботу, яка необхідна для якісного проведення навчально-виховного процесу загалом і кожного заняття зокрема.

Виконавчий етап безпосередньо пов'язаний з вирішенням сформованих педагогічних завдань. Власне, це і є навчально-виховний процес, спрямований на управління фізичним вихованням учнів, під час якого реалізуються програмні вимоги з фізичної культури в школі.

Контрольний етап спрямований на аналіз та оцінку результатів педагогічного процесу і при необхідності - на формування нового професійно-педагогічного рішення. Названі етапи діяльності забезпечуються: перспективним плануванням фізичного виховання в школі, оперативним плануванням уроку і умовами його проведення, організацією фізичного виховання в школі; організацією уроку фізичної культури та оперативним управлінням (реалізацією педагогічних завдань та поточним контролем); підсумковим контролем і обліком фізичного виховання в школі. З метою виявлення структури професійної готовності вчителя фізичної культури і створення її моделі було визначено вагові коефіцієнти вказаних видів

діяльності із застосуванням методу експертних оцінок, що набув поширення в різних галузях наукових досліджень.

Ранговий кореляційний аналіз показав, що віднові вчителів фізичної культури з різним стажем професійної діяльності суттєво відрізняються. Найбільший взаємозв'язок та ідентичність вагових коефіцієнтів основних видів професійної діяльності спостерігається в групі вчителів зі стажем більше 10 років. При цьому в усіх групах респондентів вони вірогідні ($P < 0,001$). Ці дані дозволили зробити висновок, що під час визначення структури готовності вчителя фізичної культури до педагогічної діяльності за еталон потрібно приймати відомості, отримані від фахівців зі стажем більше 10 років. Тому в подальших дослідженнях оцінки цієї групи вчителів бралися за еталон. При цьому встановлено, що вчителі п'ятої групи оцінюють важливість підготовчого етапу ("Моб.1" = 0,418) лише трохи нижче від виконавчого, де безпосередньо відбувається процес навчання й виховання ("Моб.2" = 0,457). Це свідчить про велику роль своєчасної цілеспрямованої підготовки до навчально-виховного процесу загалом і до кожного уроку зокрема. Порівняно невисоку оцінку контрольного етапу ("Моб.3" = 0,125) можна пояснити тим, що вже на виконавчому етапі своєї діяльності вчитель здійснює поточний контроль за перебігом уроку.

На основі узагальнення результатів дослідження визначено конкретний зміст предметних дій, що є складовою діяльності учителя фізичної культури. Виявлено їх вагові коефіцієнти, визначено послідовність практичного виконання, що загалом дозволило розробити модельні характеристики будови основних видів діяльності і створити загальну модель педагогічної праці вчителя фізичної культури в школі.

З метою вдосконалення змісту підготовки фахівців до ведення навчально-виховної та оздоровчої роботи з фізичної культури експерти оцінювали рівень теоретичної готовності майбутніх учителів до професійної діяльності. Оцінювались і самооцінювались такі чотири групи знань: соціально-гуманітарні, психолого-педагогічні, медико-біологічні, спеціальні.

Рівень теоретичної готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в середньому оцінено в 3,22 бала. Найвищі знання студенти мають із спеціальних дисциплін (3,5 бала). Депо нижчі – з предметів психолого-педагогічних (3,32 бала) та медико-біологічних (3,19 бала) циклів. Найнижче в студентів сформовані соціально-гуманітарні знання (2,89 бала). Найтісніше взаємопов'язані між собою спеціальні та медико-біологічні ($r = 0,736$), спеціальні та психолого-педагогічні ($r = 0,701$) знання.

Найменший взаємозв'язок професійної готовності спостерігається з соціально-гуманітарними знаннями.

Рівень професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури визначався під час педагогічної практики в школі. Загальний рівень готовності студентів до виконання основних видів професійної діяльності виявився невисоким і складав 3,48 бала. Найкраще студенти володіють уміннями організації уроку фізичного культури (3,76 бала). Дещо нижче сформована готовність до перспективного й оперативного планування (3,46 і 3,49 бала), організації фізичного виховання в школі (3,27 бала), оперативного управління на уроці фізичної культури (3,5 бала) та підсумкового контролю й обліку з фізичного виховання в школі (3,48 бала).

Таким чином, рівень готовності студентів до виконання основних видів професійної діяльності невисокий і зумовлений характером навчального процесу у вищих закладах освіти.

У четвертому розділі **“Формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури у вищих закладах освіти”** обґрунтовано технологію формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури, висвітлено основні результати дослідження рівня готовності студентів експериментальних і контрольних груп.

Експериментальна модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності обґрунтовувалась за допомогою детального аналізу основних принципів, етапів та методів навчання.

При розробці експериментальної технології професійної підготовки вчителів в її основу нами були покладені такі основні принципи: врахування спортивної мотивації студентів; перманентності педагогічної освіти; міждисциплінарного підходу до вивчення загальних, професійних і спеціальних предметів; посилення педагогічної спрямованості спеціальної підготовки студентів; поступового переходу від інформаційного навчання до пошукового і творчого.

У відповідності з дидактичними принципами поступовості й неперервності, експериментальна технологія формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності передбачала три етапи: виховання позитивної мотивації до педагогічної діяльності; засвоєння складових частин професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури; формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури як цілісного стану особистості.

Мета першого етапу полягала у вихованні позитивного ставлення студентів до професійної діяльності через інтерес до предмета, до педагога, до навчальної діяльності, один до одного, і, нарешті, до професії загалом. Ця робота здійснювалась у процесі навчальної діяльності на заняттях з педагогіки, психології, фізіології, легкої атлетики, гімнастики, теорії і методики фізичного виховання, основ професійної майстерності, спортивних ігор і містила велику кількість завдань, що викликають інтерес до педагогічної діяльності.

На другому етапі засвоювалися окремі складові частини професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури. Рівень професійної готовності студентів оцінювався за допомогою різноманітних тестових методик. Склавши уяву про зміст і структуру професійної готовності і визначивши реальний рівень її сформованості, ми розробили систему завдань для формування недостатньо сформованих її компонентів.

Третій етап формування професійної готовності як цілісного стану особистості передбачав наближеність навчального матеріалу до конкретної діяльності вчителя фізичної культури. На цьому етапі розв'язувалися проблемні завдання і професійні ситуації, а також проводилися рольові ігри. При цьому ми виходили з судження, що готовність майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності буде формуватись успішно лише в контексті діяльності, яка забезпечується добром певних форм, методів і засобів навчання відповідно до етапів її формування та індивідуальних можливостей студентів.

Педагогічний експеримент показав високу ефективність розробленої технології формування професійної готовності. Студенти експериментальної групи мали достовірно вищі показники практично за всіма видами діяльності, ніж студенти контрольної групи (табл.2).

Найбільша вірогідна різниця спостерігається за такими видами діяльності: перспективне планування фізичного виховання в школі, організація фізичного виховання в школі, організація уроку фізичної культури та здійснення оперативного управління ($P < 0,05$). Це можна пояснити тим, що в навчально-виховному процесі зі студентами експериментальної групи широко використовувався аналіз педагогічних задач, ситуацій, проблем навчання і виховання, пошук оптимальних механізмів діяльності, активні методи навчання тощо. Деяко менша різниця між студентами контрольної та експериментальної груп виявлена за показниками оперативного планування уроку фізичної культури, здійснення підсумкового контролю та обліку

Таблиця 2

Рівень готовності студентів контрольної та експериментальної груп до виконання основних видів діяльності в школі (в балах)

Види професійної діяльності	Контрольна група	Експериментальна група	Вірогідність різниці, P
Перспективне планування фізичного виховання в школі	3,68± 0,24	4,37±0,21	< 0,05
Оперативне планування уроку	3,89± 0,27	4,41±0,22	> 0,05
Організація фізичного виховання в школі	3,55± 0,23	4,18± 0,19	< 0,05
Організація уроку	3,72± 0,29	4,59± 0,20	< 0,05
Оперативне управління на уроці фізичної культури	3,64± 0,24	4,35± 0,21	< 0,05
Підсумковий контроль і облік фізичного виховання в школі	3,92± 0,21	4,17± 0,19	> 0,05
Загальний рівень готовності	3,75±0,25	4,42± 0,20	< 0,05

фізичного виховання в школі. На нашу думку, такий стан зумовлений тим, що ці види діяльності доступніші на заняттях із спеціальних дисциплін і їм приділяється більше уваги.

Загальний рівень готовності до виконання основних видів діяльності вірогідно вищий у студентів експериментальної групи ($P < 0.05$). Отже, студенти експериментальної групи мають вищий рівень професійної готовності, ніж студенти контрольної.

У п'ятому розділі "Аналіз і узагальнення результатів дослідження" отримані три групи даних: підтверджуючі (1 група); дані, що доповнюють існуючі розробки (2 група) та абсолютно нові результати (3 група).

У дослідженні підтверджено наукові результати (В.У.Агєєвєць, М.В. Прохорової, Н.В.Попової, 1998; А.Й.Капської, 1998; Г.Г.Кит, 1991; О.А.Лавриненко,1998; Л.В.Рибалка, 1999) про те, що рівень професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури невисокий і має значні резерви для підвищення. Підтверджено дані, що провідним чинником вибору професії вчителя фізичної культури в абітурієнтів є можливість удосконалення своєї спортивної майстерності, тобто інтерес до спорту (О.Й.Ємець, 1994; Т.А.Лоза, 1994; Н.Ю.Зубанова, 1998; Г.В.Ложкін, В.І.Воронова, 1996). Підтверджено також результати наукових досліджень

(Л.В.Денисова,1996; П.В.Попова, 1989) про взаємозв'язок рівня рухової активності та якості навчальної діяльності студентів-спортсменів.

До другої групи отриманих даних належать результати сформованості окремих показників професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури. Дослідження С.Ю.Балбенка (1999), О.Й.Смця (1994), А.В.Цюся (1994), О.В.Петуніна (1996), О.П.Федик (1999) показали, що студенти найкраще володіють технікою фізичних вправ, які входять до шкільної програми, правилами подачі команд і розпоряджень, поясненням і показом під час навчання, тобто групою вмій, пов'язаних з проявами власної діяльності на уроці. Наші дослідження практичної готовності студентів доповнюють ці відомості.

Доповнюючими є також дані про рівень теоретичної готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності. Найвищі знання студенти мають із спеціальних дисциплін. Дещо нижчі – з предметів психолого-педагогічних та медико-біологічних циклів. Найнижче у студентів сформовані соціально-гуманітарні знання.

Новими є відомості про взаємозв'язки змісту професійної діяльності вчителя фізичної культури. Встановлено, що технологія вирішення вчителем фізичної культури кожної педагогічної задачі складається з трьох, тісно пов'язаних між собою, етапів: підготовчого, виконавчого і контрольного. Здійснення названих етапів діяльності забезпечується такими видами робіт: перспективне планування фізичного виховання в школі, оперативне планування уроку, організація фізичного виховання в школі; організація уроку фізичної культури та оперативне управління; підсумковий контроль і облік фізичного виховання в школі. Визначено залежність підходів до оцінок значимості компонентів професійної діяльності від рівня кваліфікації фахівця.

У дослідженні обґрунтовано професіограму вчителя фізичної культури, яка включає: властивості та характеристики особистості вчителя; психолого-педагогічну, спеціальну та методичну підготовку; вимоги до професійної культури. Ці компоненти тісно взаємопов'язані і утворюють цілісну модель діяльності фахівця.

Процес формування професійної готовності має такі етапи: виховання позитивної мотивації до професійної діяльності; засвоєння складових частин професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури; формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури як цілісного стану особистості.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Готовність майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, як свідчать дані наукової літератури, характеризується інтегративним станом особистості, що включає оптимальну систему знань, умінь, навичок, потреб, мотивів і здібностей, тобто все те, що складає професійні якості фахівця та його ставлення до діяльності. Психолого-педагогічні дослідження висвітлюють історичні та загальнопедагогічні аспекти становлення й розвитку організаційно-методичних основ професійної готовності; формування готовності майбутніх фахівців з фізичної культури до різних сторін професійної діяльності та творчості, індивідуалізації навчання, позаурочної виховної та спортивно-масової роботи; формування окремих компонентів професійної готовності фахівців.

Водночас у доступній літературі ми не знайшли досліджень професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури як цілісного й інтегративного стану. Недостатньо розроблені принципи, етапи, шляхи, засоби її формування у вищих закладах освіти фізкультурно-спортивного профілю.

2. Кожна педагогічна задача вчителем фізичної культури вирішується поетапно. Технологію її реалізації можна представити у вигляді трьох тісно пов'язаних між собою етапів: підготовчого, виконавчого і контрольного. На етапах розв'язання задачі послідовно виконуються певні види робіт, а саме: перспективне планування фізичного виховання в школі, оперативне планування уроків, організація фізичного виховання школярів; організація уроків фізичної культури на яких здійснюється оперативне управління; підсумковий контроль і облік фізичного виховання в школі.

Взаємозв'язок та ідентичність вагових коефіцієнтів цих видів робіт найвищі у вчителів фізичної культури зі стажем роботи більше 10 років. Тому саме їх інформацію про зміст і структуру професійної діяльності слід брати за еталон. Молоді фахівці не можуть диференціювати головні ознаки своєї діяльності від другорядних, мають вірогідно більшу кількість невизначених відповідей.

3. Констатуючий експеримент виявив, що загальний рівень готовності студентів до виконання основних видів професійної діяльності невисокий і складає 3,48 бала. Найкраще студенти володіють уміннями організації уроків фізичної культури. Деяко гірше сформовані вміння складати перспективний й оперативний план, здійснювати оперативне управління на

уроках фізичної культури, контролювати та вести облік. Найгірше студенти готові до організації фізичного виховання в школі.

Загальний рівень теоретичної готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, які брали участь в експерименті складає 3,22 бала. Найвищий рівень знань студенти мають із спеціальних дисциплін, дещо нижчий – з предметів психолого-педагогічних та медико-біологічних циклів. Найнижчий рівень знань мають студенти з соціально-гуманітарних дисциплін. Найтісніше взаємопов'язані між собою спеціальні та медико-біологічні ($r = 0,736$), спеціальні та психолого-педагогічні ($r = 0,701$) знання. Найслабший взаємозв'язок спостерігається між соціально-гуманітарними та спеціальними знаннями.

4. Формуючи готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців слід орієнтуватися на основні характеристики педагогічної професії та вимоги до професійної діяльності педагогів з боку суспільства.

Професіограма вчителя фізичної культури включає властивості та характеристику особистості, психолого-педагогічну, спеціальну та методичну підготовку, вимоги до професійної культури. Ці компоненти, як показало наше дослідження, тісно взаємопов'язані і утворюють цілісну модель діяльності фахівця.

5. Технологія формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності передбачає розробку змісту з урахуванням взаємозв'язків усіх компонентів навчального процесу при суворому дотриманні визначених принципів, етапів, засобів і методів навчання. При цьому враховується спортивна мотивація студентів, перманентність педагогічної освіти, міждисциплінарні підходи до вивчення загальних, професійних і спеціальних предметів, педагогічна спрямованість рухової підготовки студентів, поступовий перехід від інформаційного до пошукового й творчого навчання.

Етапами формування професійної готовності студентів є виховання позитивної мотивації до професійної діяльності; засвоєння складових частин професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури; формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури як цілісного стану особистості.

Методика формування готовності до професійної діяльності передбачає застосування комплексу різноманітних методів навчання з поступовим переходом від репродуктивних до проблемно-пошукових, використання тестових методик, проведення ділових та рольових ігор,

розв'язання професійних задач і ситуацій, виконання самостійних творчих завдань.

6. Педагогічний експеримент виявив високу ефективність запропонованої технології формування професійної готовності. Студенти експериментальної групи порівняно з контрольною мають вірогідно вищий рівень готовності до професійної діяльності. Найбільші позитивні зрушення спостерігаються за показниками теоретичної готовності ($P < 0,05$) та такими видами професійної діяльності як перспективне планування і організація фізичного виховання в школі, організація уроку фізичної культури та здійснення оперативного управління ($P < 0,05$).

Проведене дослідження не претендує на вичерпне вивчення всіх аспектів означеної проблеми. Подальшого дослідження потребує професійна готовність фахівців різних спеціальностей: олімпійський і професійний спорт, оздоровча фізична культура і рекреація, фізична реабілітація.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Данилко М. Рівень теоретичної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до професійної діяльності // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. - 1998. - №8. - С.41-45.
2. Данилко М. Професіограма діяльності вчителя фізичної культури як основа моделі вдосконалення змісту освіти з фізичної культури в школі // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. - 1999. - №7. - С.57-64.
3. Данилко М.Т. Мотиваційно-ціннісне ставлення майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності // Сб. науч. тр. под ред. Ермакова С.С. - Харьков: ХХПИ, 2000. - № 2. - С.46-50.
4. Данилко Н. Структура и модель целостной педагогической деятельности учителя физической культуры // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Зб. наук. праць Волинського державного університету ім. Лесі Українки. - Луцьк: Медіа, 1999. - С.137-141.
5. Данилко Н. Профессионально-квалификационные характеристики учителя физической культуры // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Зб. наук. праць Волинського

- державного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк: Медіа, 1999. С.149-154.
6. Данилко Н. Формирование профессионального мастерства учителя физкультуры // Міжнародна науково-практична конференція “Фізична культура, спорт та здоров’я нації”. Зб. наук. праць. – Ч.ІІ. Київ-Вінниця, 1998. – С.239-241.
  7. Данилко Н., Голкач В. Роль туризма в экологическом воспитании студентов // Тезисы докладов и сообщений региональной научно-практической конференции “Экология: проблемы образования и воспитания”. – Ч.3. – Переяслав-Хмельницький, 1990. – С.34-35.
  8. Данилко М., Данилко В. Проблема удосконалення підготовки вчителів фізичної культури для сільських шкіл // Тези доповідей і повідомлень міжвузівської науково-теоретичної конференції “Педагогічна спадщина Я.А. Коменського і перспективи розвитку народної освіти”. – Переяслав-Хмельницький, 1992. – С.110-112.
  9. Данилко М., Данилко В. А.С.Макаренко про суперечності виховної роботи в школі та сучасні проблеми підготовки вчителя-вихователя // Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції “Педагогічні ідеї А.С.Макаренка й сучасність: проблеми та перспективи.” – Переяслав-Хмельницький, 1999. – С.40-43.

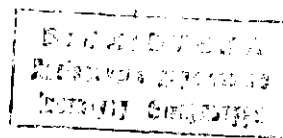
АНОТАЦІЇ

Данилко М.Т. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. – Волинський державний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2000.

Дисертацію присвячено питанням професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури. У дисертації визначено зміст, структуру і взаємозв'язки основних видів діяльності вчителя фізичної культури. Виявлено залежність оцінок значимості компонентів професійної готовності від рівня кваліфікації фахівця. Запропоновано технологію формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності, в основі якої лежать взаємозв'язки всіх компонентів навчального процесу за умови дотримання визначених принципів, етапів, форм і методів навчання. Основні результати праці впроваджені в навчальний процес вищих закладів освіти.

Ключові слова: учитель фізичної культури, професійна діяльність, готовність, технологія, формування.

Danilko M.T. The Formation of Readiness to the Professional Activities of Future Physical Training Teachers. – Manuscript.

The Dissertation for the Candidate Degree in Physical Training and Sport, Speciality 24.00.02 - Physical Culture, Physical Training of Different Group of People. – Volyn State University named after Lesya Ukrainka, Lutsk, 2000.

The dissertation deals with the problems of professional readiness of future physical training teachers. Readiness to the professional activities is characterized by the integrative state of personality which includes the optimal system of knowledge, skills, needs, motivation and abilities, that is, everything, that forms the professional qualities of the specialist and his attitude to the activity.

It is revealed that the process of solving of any pedagogical problem by the physical training teachers consists of three interconnected points: preparation, execution, control. The execution of this points is ensured by the planning of education efficient planning of the lesson, realization of pedagogical tasks, current lesson control, total control and registration of educational process. Interconnection and identity of expert evaluation is the highest by the teachers who have more than ten years experience. That is why we should take their information about essence and structure of professional activity as a standart.

The general level of readiness of students to the main kinds of professional activity is low - 3,48 (5 - point system). Students make the highest progress in organization of physical training lesson.

The skills of perspective and efficient planning, realization of pedagogical tasks and current control are somewhat lower. The most low is the level of readiness to the organizing physical training in school, pedagogical influence and current control. The level of theoretical readiness of future physical training teachers is evaluated - 3,22. Students show the highest level of knowledge in special disciplines. Somewhat lower in psychological and pedagogical, medical and biological disciplines. The lowest is philosophical knowledge.

Special and medico-biological knowledge is interconnected the most tight ($r=0,736$), then special and psychological and pedagogical knowledge ($r=0,701$). The most weak is the interconnection between special and philosophical knowledge.

The technology of formation the readiness to the professional activity of future physical training teachers lies in the work out of the essence and interconnection of educational process under condition of obligatory observation of worked out principles, means, methods and stages of education. Principles of formation of professional readiness of future physical training teachers mean taking into account sport motivation of students, interconnection of pedagogical education discipline approach to the studying of general, professional and special subjects, intensification of pedagogical direction of special education, transition from informative to problematic and creative education.

The stages of formation professional readiness of the students are: formation of positive motivation; formation of constituent components of professional readiness of future physical training teachers; formation of

professional readiness of future physical training teachers as perfect personality state.

The methods of formation of readiness to the professional activities means the implementation of complex of different educational methods which go from reproductive to problematic; usage of test methods; using business and role play; solving professional tasks and situations; doing creative tasks. The main results of our paper are used in nowadays educational process.

Key words: physical training teachers, professional activities, readiness, technology, formation.

Данилко Н.Т. Формирование готовности к профессиональной деятельности будущих учителей физической культуры. Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.02 – Физическая культура, физическое воспитание разных групп населения. – Волынский государственный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2000.

Диссертация посвящена вопросам профессиональной готовности будущих учителей физической культуры. В диссертации определено содержание, структуру и взаимосвязи основных видов деятельности учителя физической культуры. Выявлено зависимость оценок значимости компонентов профессиональной готовности от уровня квалификации специалиста. Предложено технологию формирования готовности будущих учителей к профессиональной деятельности, в основе которой лежат взаимосвязи всех компонентов учебного процесса при условии соблюдения определенных принципов, этапов, форм и методов обучения. Основные результаты работы внедрены в учебный процесс высших учебных заведений.

Ключевые слова: учитель физической культуры, профессиональная деятельность, готовность, технология, формирование.